

ІНВЕСТИЦІЇ ТА АГРАРНИЙ РИНОК

УДК 631.164.23:330.142.211

С.А. Власюк

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Проаналізовано сучасний стан і проблеми інвестування сільськогосподарських товаровиробників, визначено перспективи і стратегія їх подальшого розвитку. Доведено, пріоритетним завданням вирішення проблеми інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств є створення сприятливого інвестиційного клімату для потенційних інвесторів, прискорення розвитку аграрного сектора, забезпечення впровадження ефективних технологій тощо

Постановка проблеми. Інвестиційне забезпечення розвитку сільськогосподарських товаровиробників в Україні є важливою науковою проблемою, що визначається особливою роллю, яку відіграють інвестиції у відтворювальному процесі. Активізація інвестиційної діяльності всіх суб'єктів господарювання є найважливішою складовою серед тих економічних вимог, які покликані забезпечити реальні зміни в економічній структурі суспільства, надати поштовх усьому ланцюгу господарських взаємозв'язків цілісного процесу суспільного відтворення, спрямованого на стабільно позитивний розвиток економіки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості інвестиційної діяльності щодо залучення інвестицій в АПК розглядали багато вчених вітчизняної економічної аграрної науки: В. Андрійчук, О. Гудзь, М. Дем'яненко, М. Кісіль, М. Коденська, М. Кропивко, П. Саблук, П. Стецюк та ін. [1-4]. Однак виклики сьогодення вимагають формування нових індикаторів і підходів щодо пошуку та обрання розмаїття варіантів для визначення концептуальних засад політики підтримки інвестування в аграрний сектор України.

Ціль статті. Нині фінансові, кредитні, товарні, лізингові інвестиції необхідно спрямовувати туди, де від них можна одержати найбільш швидкий і максимальний ефект. В умовах гострої конкурентної боротьби на ринку інвестицій між регіонами та підприємствами перемагатиме той, хто зуміє залучити їх достатній обсяг, забезпечивши максимальний ефект результативного використання вкладених коштів. Аналіз і визначення пріоритетів інвестування, їх інноваційно-виробнича спрямованість, вмiле використання обумовили *мету статті*.

Виклад основного матеріалу. Закон України „Про інвестиційну діяльність” ідентифікує останню як „єдність операцій, спрямованих на надбання та реалізацію довготермінових (необоротних) економічних ресурсів підприємства та короткотермінових високоліквідних інвестицій, що вільно конвертуються у суми грошових коштів” [3]. Типовими прикладами таких операцій можуть бути придбання та введення в експлуатацію виробничого обладнання, придбання цінних паперів (і, відповідно, одержання пасивного чи активного доходу), придбання нематеріальних активів, реалізація об'єктів основних засобів тощо.

Залежно від виду інвестицій, інвестиційна діяльність поділяється на:

- реальне інвестування, тобто вкладення в нове будівництво, купівлю цілісних майнових комплексів і основних засобів, розширення обсягів діяльності підприємств та технічне переозброєння;
- портфельне інвестування – внесення коштів в цінні папери і капітал інших підприємств.

Інвестиції у відтворення основних засобів і на приріст матеріально-виробничих запасів здійснюються у формі капітальних вкладень.

Відповідно до чинного законодавства, фінансування інвестиційної діяльності здійснюється шляхом використання:

- власних джерел – внески засновників, амортизаційні відрахування, тезаврований прибуток і забезпечення наступних витрат і платежів;
- позикових джерел – довгострокові банківські кредити, комерційний кредит, лізинг, факторинг тощо;
- коштів отриманих від емісії та реалізації цінних паперів, які належать суб'єкту господарювання;
- коштів державного та місцевих бюджетів;
- коштів благодійних фондів;
- іноземних інвестицій;
- спільних інвестицій – кошти резидентів та нерезидентів України.

При здійсненні процесу інвестування сільськогосподарських підприємств слід враховувати, що джерелами нестабільності можуть бути такі фактори, як недостатні фінансові можливості переробних підприємств, що перешкоджає своєчасним розрахункам за сільськогосподарську сировину; нерозвиненість ринкової (збутової, обслуговуючої, експортної) та фінансової (кооперативних банків, кредитних спілок, банків з мікрофінансування тощо) інфраструктури; низький рівень купівельної спроможності вітчизняних споживачів, що стримує формування об'єктивного рівня цін на сільськогосподарську продукцію; зміна темпів інфляції, процентних ставок, обмінного курсу валюти, умов зовнішньої торгівлі, особливості соціального середовища у сільській місцевості, а також зміни у державній політиці тощо.

Одними з найпоширеніших джерел інвестування є позикові, які функціонують у вигляді банківських кредитів. Необхідність придбання техніки сільськогосподарськими підприємствами є основною метою отримання кредитів, хоча в реальному стані основна частка кредитних ресурсів використовується на фінансування операційної діяльності (закупівлю пального й мастил, а також на засоби захисту рослин і посівного матеріалу).

Проте, зважаючи на статистичні дані 2009 року, лише 13% кредитних ресурсів було спрямовано на технологічне оновлення, а 6% – на розширення виробництва.

Зважаючи на те, що залучення додаткових джерел фінансування у вигляді кредитів до цього часу залишається проблематичним, слід виокремити низку об'єктивних та суб'єктивних причин, які провокують таку ситуацію, зокрема:

високий ризик кредитування, пов'язаний з низькою ефективністю роботи сільськогосподарських підприємств, нестабільність виробництва (значні коливання обсягів), недостатність ліквідної застави, низький рівень менеджменту, відсутність позитивної кредитної історії;

високі витрати на підготовку та контроль кредитних угод, коли позичальник має оплатити послуги з оцінки об'єкта застави, його страхування, підготовки бізнес-плану, які сягають 3-6% вартості кредиту.

Досить відчутний вплив на фінансування інвестиційної діяльності здійснює низька ефективність виробництва, зумовлена тим, що в багатьох господарствах згорнуто виробництво тваринницької продукції.

Разом з тим, зважаючи на показники діяльності окремих прибуткових підприємств, молочне скотарство як одна з галузей тваринництва створює суттєве джерело фінансування, яке формується за рахунок грошових надходжень. Створюється замкнуте коло: збитковість галузі тваринництва та відмова підприємства від нього свідчать про неефективну діяльність останнього. Водночас у них не вистачає коштів навіть на поповнення оборотних засобів, не згадуючи вже про заміну техніки і здійснення технологічного оновлення у рослинництві.

Станом на 1 квітня 2010 року в агропромисловий комплекс України було залучено 2357,2 млн. гривень інвестицій в основний капітал (9,8% від загального обсягу

інвестицій в економіку – 24040,5 млн. гривень). З них 1226,7 млн. грн. – у сільське господарство (відповідно 4,7% і 5,1% від загального обсягу інвестицій в економіку).

Обсяги освоєних інвестицій в сільське господарство, в порівнянні з відповідним періодом попереднього року, становлять 96,7%, у тому числі: в галузі рослинництва – 112,8%, тваринництва – 62,0%, надання послуг у рослинництві і тваринництві, облаштування ландшафту – 251,2%, рибальство і рибництво – 168,0%.

За обсягами зростання освоєних інвестицій у сільське господарство, порівняно з відповідним періодом минулого року, лідирують Чернівецька, Івано-Франківська, Житомирська, Донецька, Дніпропетровська, Вінницька, Полтавська, Рівненська, Запорізька, Чернівецька області та м. Київ.

На обсяги інвестування також значним чином впливає рівень менеджменту і кваліфікації управлінського персоналу. Існує проблема аграрної економічної освіти й підвищення кваліфікації фермерів і керівників аграрних підприємств. Досвід показує, що за відсутності адекватної освіти основою успішного управління є природні здібності й досвід роботи. Так, середній вік успішних керівників становить біля 50 років, з яких понад 30 років вони пропрацювали у сільському господарстві.

Комплексний підхід до організації сільськогосподарського виробництва потребує постійних і своєчасних інвестиційних ін'єкцій. Якщо в сільськогосподарських підприємствах не впроваджено відповідних технологій вирощування культур, що передбачає весь комплекс технологічних заходів – від підготовки ґрунту до забезпечення якісним насінням і своєчасним, технологічно оптимальним посівом, добривами, хімічними засобами захисту рослин – то це призводить до прямих втрат продукції, погіршення її якості та, як наслідок, – втрати інвестиційної привабливості об'єкта.

Одним із суттєвих моментів інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств є питання майна та проблеми з його заставою. Однак нині власниками земель сільськогосподарського призначення колишніх колективних сільськогосподарських підприємств є близько 7 млн. фізичних осіб, тому іпотечне кредитування як одна з форм інвестиційного процесу не може бути значним фінансовим джерелом для сільськогосподарських підприємств.

Попри згадані якісні характеристики інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств, вагоме значення мають і його кількісні елементи, одним з яких є фінансування. Абсолютна величина фінансування є важливою кількісною характеристикою діяльності сільськогосподарських підприємств (рис. 1).

Виявлення характерних особливостей фінансування в різних площинах діяльності переконливо ілюструє тісний взаємозв'язок операційної, фінансової та інвестиційної діяльності. Для реалізації інвестиційних проектів підприємства залучають та погашають позики, здійснюють додаткову емісію цінних паперів, а також збільшують додатковий і пайовий капітал, тобто проводять операції, які пов'язані з фінансовою діяльністю, але різняться фінансуванням, що генерується в процесі їх здійснення.

Визначення фінансування в різних сферах діяльності сільськогосподарських підприємств дозволяє продемонструвати:

1) чи є операційна (поточна) діяльність підприємств самодостатньою в значенні грошових коштів;

2) чи не є інвестиційна діяльність засобом дозволу проблем дефіциту грошових коштів для поточної діяльності (як відомо, продаж необоротних активів може істотно поповнити джерела грошових коштів, що накопичуються, однак дуже спірно цю ситуацію трактувати як позитивну, особливо якщо вона повторюється регулярно);

3) чи вдаються підприємства до позичок: як часто, з яких джерел і на яких умовах; чи справляються вони з виникаючими фінансовими зобов'язаннями по погашенню основної суми боргу і відсотків; яка частка прибутку (виручки) використовується на обслуговування боргу [4].

Окреслюючи горизонти фінансування інвестиційної діяльності сільськогосподарських товаровиробників України, можна стверджувати, що минулий

рік виявився для них достатньо складним, оскільки виникли великі втрати унаслідок недофінансування галузі – як з боку комерційних банків, так і з боку держави. Зокрема, держава практично не надала сільгоспвиробникам належну підтримку у вигляді компенсацій по кредитах і страхуванні. Банки, у свою чергу, перекрили аграріям „кредитні можливості” через власні проблеми з ліквідністю.

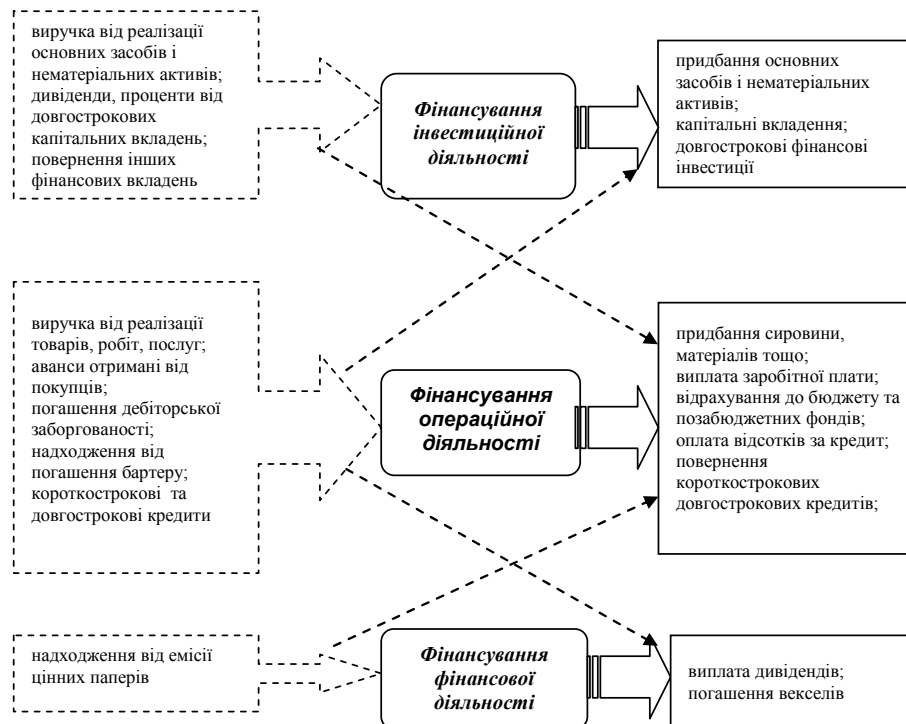

Рис. 1. Організація фінансування діяльності сільськогосподарських підприємств

Фінансове забезпечення аграрного сектору, виходячи з ухваленого Держбюджету на поточний 2010 рік, має позитивні моменти, оскільки на потреби АПК передбачено понад 13 млрд. 390 млн. гривень (на 1373,0 млн. грн. більше, ніж у 2009 р.). Так, на виробничі програми агропромислового комплексу передбачено понад 9 млрд. грн., що в 1,6 рази більше, ніж у 2009 році. За рахунок коштів Стабілізаційного фонду планується спрямувати 3 млрд. грн. на здешевлення кредитів, фінансування інвестиційних проектів, загальнодержавних цільових програм в АПК, що в 1,4 рази більше, ніж торік.

Також передбачено, що держава підтримуватиме в першу чергу сільськогосподарські підприємства, які використовуватимуть новітні технології, будуть випускати якісну конкурентоспроможну продукцію та зменшувати енергозатратність виробництва. Ще найближчим часом планується створити страховий фонд і відновити фінансування основних програм підтримки АПК.

Міністерством економіки та Міністерством фінансів України відпрацьовано інвестиційні проекти, які держава підтримає у вигляді гарантій, і які будуть спрямовані на розвиток аграрної галузі.

Як зазначається в проекті постанови, даний порядок визначає механізм використання в 2010 р. бюджетних коштів, які направляються Міністерством аграрної політики для часткової компенсації відсоткової ставки по залучених підприємствами АПК в банках коротко-, середньо- і довгострокових кредитах, використаних на пріоритетні напрями розвитку агропромислового комплексу.

Крім того, компенсація надається позичальникам в національній валюті у розмірі облікової ставки НБУ, діючої на дату нарахування відсотків за користування кредитами, і в іноземній валюті у розмірі 10% річних, але не вище розмірів, передбачених кредитними договорами за такими напрямками:

- за кредитами, компенсація за якими не виплачена в 2009 р., залученими і використаними для будівництва і реконструкції тваринницьких і птахівничих комплексів, придбання устаткування для них, а також покриття виробничих витрат, пов'язаних з виробництвом продукції тваринництва і птахівництва;

- за залученими короткостроковими, середньостроковими і довгостроковими кредитами, а також за довгостроковими кредитами, які отримані в 2009 і поточному роках в національній та іноземній валюті – у розмірі 90% відсоткової ставки.

Л. Козаченко констатує, що агропромисловий комплекс потребує на 2010 рік 60 млрд. дол. США інвестиційних вкладень. За таких умов, вважає він, аграрії можуть за 10-15 років утричі збільшити виробництво валової продукції. Названа сума, за його словами, необхідна, щоб впровадити в галузь сучасні технології, обладнання, засоби захисту рослин тощо. Якщо подивитися на врожайність зернових, то, в порівнянні з Європейськими країнами, вона вдвічі менша, в порівнянні з США – втричі. У нас недостатньо резервів, щоб вийти на їх рівень. Водночас у нас є низка переваг – оптимальні погодні умови, родючі землі і дешевша робоча сила. На його переконання, „це великі конкурентні переваги, бракує лише коштів, щоб потроїти виробництво не лише зерна, а й молока, фруктів, овочів. Це не максимум наших можливостей, це прагматичний рівень” [5].

Нині фінансуються не тільки програми поповнення оборотних засобів для аграріїв, але й інвестиційне фінансування, зокрема, закупівля сіль господарської техніки й устаткування. Агросектор є галуззю з високою оборотністю засобів, тому банки кредитують цей бізнес більш охоче.

Хоча в Україні первинне сільське господарство є однією з потенційно ключових галузей, воно, як і в багатьох інших країнах Східної Європи, страждає від недостатніх обсягів інвестицій. Саме це спровокувало зацікавленість до аграрного сектору економіки України Європейського банку реконструкції і розвитку (ЄБРР), який надає кредит на суму 20 млн. дол. США в аграрну сферу для підвищення продуктивності сільськогосподарських компаній і повернення в обіг орних земель, які в даний час не використовуються. Проект є частиною діяльності банку, спрямованої на зниження собівартості продуктів харчування шляхом сприяння збільшенню обсягів сільськогосподарського виробництва і поверненню в обіг в даному регіоні земель, які не використовуються.

ЄБРР надає кредит компанії UkrFarm Funding Limited, яка надалі використовує їх для фінансування приблизно 60 сільськогосподарських компаній по всій країні. UkrFarm повністю належить Ukrainian Agrarian Farms Ltd. (UAFL) – зареєстрованому холдингу для інвестицій Renaissance Group Holdings Limited. Із коштів кредиту компанії одержують фінансування до і післяврожайного періоду, а також фінансування для закупівлі сільськогосподарської техніки. Передбачається, що в рамках даного кредиту щорічно повертатиметься в обіг додатково до 57 тис. га орних земель, які зараз не використовуються.

Інвестиційна підтримка ЄБРР дозволять компанії збільшити площу культивованих земель – до 220 тис га в 2011 р. Таким чином збільшиться зайнятість українських фермерів, основним джерелом доходів яких є їх землеволодіння.

Тільки у секторі агробізнесу ЄБРР з 1991 р. взяв прями зобов'язання на суму понад 5,5 млрд. євро в рамках більш, ніж 380 проектів в Центральній і Східній Європі та країнах СНД. Таким чином, Європейський банк реконструкції і розвитку є найбільшим фінансовим інвестором в Україні, оскільки за даними на 1 квітня 2010 р., він узяв зобов'язання щодо надання інвестицій на суму понад 5 млрд. євро в рамках 97 проектів [6].

Проте низькі обсяги внутрішніх капіталовкладень створюють непривабливий інвестиційний клімат для іноземних інвесторів. Хоча в цілому залучення іноземних інвестицій в поєднанні з акумулюванням власних і залучених інвестиційних ресурсів сприятиме стабілізації загального економічного стану сільського господарства та сприятиме його оптимальному розвитку.

Станом на 01.10.2009 р., починаючи з 1992 року, в агропромисловий комплекс України було залучено 2694,1 млн. дол. США прямих іноземних інвестицій. З них вкладено 858,1 млн. дол. США у 702 сільськогосподарських підприємства.

Приріст іноземного капіталу за 9 місяців 2009 року склав 199,1 млн. дол. США, що в 2,6 рази менше, ніж за аналогічний період 2008 року. Обсяг залучення іноземних інвестицій в сільське господарство з початку року збільшився на 49 млн. дол. США (табл. 1).

Таблиця 1

Обсяги прямих іноземних інвестицій станом на 01.10.2010р., млн. дол. США

Країна	В АПК України	В АПК Черкаської області
Кіпр	315,8	147,2
Сполучене Королівство	143,9	52,9
Німеччина	43,9	25,4
США	51,0	16,2
Франція	21,1	12,5
Російська Федерація	18,3	6,1
Інші країни	89,4	28,1
Усього	683,4	288,3

Залучення інвестицій є одним із найважливіших пріоритетів Уряду України для забезпечення сталого розвитку агропромислового комплексу, конкурентоспроможності його галузей та продовольчої безпеки держави.

Висновки. Зважаючи на вищевикладене, слід узагальнити, що інвестиції в сільське господарство України відкривають широкі перспективи для створення ефективних основ ведення аграрного виробництва в сучасних економічних умовах, вирішують проблеми працевлаштування і підвищення життєвого рівня сільського населення, відкривають можливості для широкого попиту на наукові розробки та їх впровадження у сільськогосподарське виробництво.

Отже, пріоритетним завданням вирішення проблеми інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств є створення сприятливого інвестиційного клімату для потенційних інвесторів, прискорення розвитку аграрного сектора, забезпечити впровадження ефективних технологій, здобутків вітчизняної та світової науки, та, передусім, – утвердження України, як держави з високоефективним експортоспроможним аграрним сектором.

SUMMARY

The author focuses upon current situation and problems with investments of agricultural producers, determines perspectives and policy for their further development. He proves that the prior task of solution to the problem of investment provision for agricultural enterprises is the creation of favorable investment climate for potential investors, acceleration of the development of the agrarian sector, introduction of the efficient technologies, etc.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

1. Інвестиційна привабливість аграрно-промислового виробництва регіонів України / П.Т. Саблук, М.І. Кісіль, М.Ю.Коденська та ін. [За ред. Кісіля М.І. і Коденської М.Ю.]. – К.: ННЦ "Інститут аграрної економіки", 2005. – 478 с.
2. Методичні рекомендації з розробки інвестиційної стратегії та політики фермерського господарства // М.І. Кісіль, М.М. Кропивко, М.Ф. Кропивко, С.А. Спесивцев. – К.: ННЦ «ІАЕ» УААН, 2006. – 68 с.
3. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991р. № 1560-ХІІ // Картотека законодавства України. – 2008. – №1. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 14 см. – Систем. вимоги: WINDOWS/95/98/NT/XP/2000. – Назва з контейнера.

4. Додусенко В. І. Використання аналізу грошових потоків для визначення оптимальних умов кредитування / В. І. Додусенко // Облік і фінанси АПК. – 2006. – №8. – С.63–65.
5. Козаченко Л. Український АПК потребує \$60 млрд інвестицій / Л. Козаченко – Режим доступу: <http://www.ukrinform.ua/ukr/order>
6. ЄБРР надає кредит на 20 млн дол. місцевим сільськогосподарським компаніям України / РБК-Україна. – 2010. – 11 травня / Режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/newslineshow>

Надійшла до редколегії 10 грудня 2010 р.